

Курявська О.М.

ЗАХИСНІ МЕХАНІЗМИ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

У статті послідовно розкривається проблема захисних механізмів особистості як психологічного феномену. Розглянуто особливості, види й функції. Механізм психологічного захисту пов'язаний з реорганізацією системи внутрішніх цінностей особистості, зміною ієрархії цінностей, яка спрямована на зниження рівня суб'єктивної значущості відповідного переживання для того, щоб звести до мінімуму психологічні травми.

Kuryavskaya E.N.

THE PROTECTIVE MECHANISMS OF THE PERSONALITY AS A PSYCHOLOGICAL PHENOMENON.

In the article consistently is devoted to the problem of protective mechanisms of the personality as a psychological phenomenon. Considered are the peculiarities, types and functions. The mechanism of psychological protection is connected with reorganization of the system of internal values of the person, the change in the hierarchy of values, which is aimed at decreasing the level of the subjective importance of the respective experiences in order to minimize the psychological traumatic moments.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2012

УДК 159

Степанова І.В.

м. Харків.

Україна

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КУРСАНТІВ ВНЗ МВС УКРАЇНИ

Людина з народження спілкується з іншими людьми, але деколи люди, відмінні високими досягненнями у вивченні явищ матеріального світу, виявляються безпорадними у сфері міжособистісних відносин, тому людина повинна вивчати правила взаємодії з людьми, щоб стати соціально повноправним членом суспільства. Іншими словами, спілкування буде ефективно лише тоді, коли люди, взаємодіючи один з одним, компетентні в даній ситуації.

У самому загальному плані компетентність у спілкуванні припускає розвиток адекватної орієнтації людини в самому собі - власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, в ситуації та завданні.

Таким чином, формування комунікативної компетенції людини є актуальною проблемою психології, вирішення якої має важливе значення як для кожної конкретної людини, так і для суспільства в цілому.

Безпосередньо вивчення комунікативної компетентності особистості має наукове значення. Підґрунтям у вирішенні проблеми підготовки майбутніх курсантів до професійної комунікації є філософські та психологічні концепції спілкування. Так, методологічні проблеми комунікативної компетентності за-

галом і спілкування зокрема аналізуються у працях К.О. Абульханової-Славської, Г.М. Андрєєвої, О.О. Бодальова, Л.П. Буєвої, М.С. Кагана, С.Д. Максименка, О.М. Леонтєва, О.О. Леонтєва, Б.Ф. Ломова, Б.Д. Паригіна та ін. У дослідженнях Г.О. Балла, В.М. Галузяка, А.Б. Добровича, М.М. Заброцького, В.О. Кан-Каліка, Я.Л. Коломінського, М.Н. Корнева, О.В. Киричука, С.О. Мусатова, В.А. Семиченко, Л.Е. Орбан-Лембрик, Т.М. Титаренко, Ю.М. Швалба, Т.С. Яценко розкриваються різні сторони професійного спілкування. Науковцями (О.О. Вербицький, Ю.М. Ємельянов, М.П. Зажирко, В.В. Каплінський, М.О. Коць, Л.А. Петровська, С.В. Петрушін та ін.) вивчалися психолого-педагогічні умови та засоби розвитку комунікативного потенціалу особистості. Окремі сторони процесу розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів аналізуються в роботах Л.В. Долинської, М.В. Шевченко, Л.Г. Терлецької, Н.В. Чепелевої, Т.І. Федотюк, Л.І. Уманець та ін. дослідників, однак низка аспектів цієї проблеми ще залишаються нерозкритими.

Мета даної роботи полягає у теоретичному вивченні підходів до поняття «комунікативна компетентність». У літературі можна зустріти поняття, близькі за своїм змістом. Так, «компетентність в спілкуванні» - це вміння долати труднощі в спілкуванні, в першу чергу, соціально-перцептивного плану, здатність рефлексувати власні прояви в спілкуванні і використовувати одержану інформацію для самопізнання.

Виклад основного матеріалу. «Комунікативна компетентність» розглядається як готовність особистості до комунікативної діяльності. У зарубіжних джерелах зустрічається термін «компетентності взаємодії». Так, М. Ейзей та Дж. Дарлей під компетентностями взаємодії розуміють здатності створення нових зразків виконання ролі шляхом реконструювання знайомих, набутих в практиці прикладів, що дає змогу діяти в специфічних змінах ситуацій взаємодії.[4].

Комунікативна компетентність особистості майбутнього курсанта є доволі важливою складовою широкої і складної проблеми – формування його професійно значущих якостей. У практичному аспекті вирішення такого завдання передбачає підвищення загальної ефективності діяльності.

Висока практична затребуваність у поєднанні з недостатньою теоретичною вивченістю зумовили постановку наступної проблеми: дослідження комунікативної компетентності курсантів ВНЗ МВС України.

Комунікативна компетентність - це володіння складними комунікативними навичками і вміннями, формування адекватних умінь у нових соціальних структурах, знання культурних норм і обмежень у спілкуванні, знання звичаїв, традицій, етикету в сфері спілкування, дотримання правил пристойності, вихованість, орієнтація у комунікативних засобах, властивих національному, становим менталітету і виражаються в рамках даної професії.

Комунікативна компетентність - здатність особистості застосувати у конкретному спілкуванні знання мови, способи взаємодії з навколишніми і віддаленими людьми та подіями, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями.

Комунікативна компетентність - це узагальнююча комунікативна властивість особистості, що включає в себе комунікативні здібності, знання, уміння і навички, чуттєвий і соціальний досвід у сфері ділового спілкування.

Під комунікативною компетентністю розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Вона передбачає уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається не тільки у процесі безпосередньої взаємодії, а також опосередкованої, в тому числі з літератури, театру, кіно з яких людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх вираження. У процесі опанування комунікативної сфери людина запозичає з культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм.

Якщо спиратися на прийняту у соціальній психології структуру спілкування, що включає перцептивний, комунікативний й інтерактивний аспекти (1), то комунікативну компетентність можна розглядати як складову спілкування. Тоді комунікативний процес розуміється як "інформаційний процес між людьми як активними суб'єктами, з урахуванням відношень між партнерами". Тобто, виникає "вужке" поняття "комунікація". Однак часто "комунікацію" розуміють як синонім спілкування, підкреслюючи, що "комунікативний вплив - є психологічним впливом одного комуніканта на іншого з метою зміни його поведінки". Це означає, що відбувається зміна самого типу відносин, що склався між учасниками комунікацій. Є й широке розуміння "комунікації", яке застосовується у зв'язку з розвитком системи масових комунікацій у суспільстві.

Виокремлюють такі складові комунікативної компетентності: [6]

- орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, яка заснована на знаннях і життєвому досвіді індивіда;
- спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе й інших при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних відносин і умов соціального середовища;
- адекватна орієнтація людини в самій собі - власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації;
- готовність і уміння будувати контакт з людьми;
- внутрішні засоби регуляції комунікативних дій;

- знання, уміння і навички конструктивного спілкування;
- внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії.

Таким чином, комунікативна компетентність постає як структурний феномен, що містить як складові цінності, мотиви, установки, соціально-психологічні стереотипи, знання, уміння, навички.

У контексті проблеми ефективності спілкування доцільно згадати про таке явище в людській взаємодії, як роль. Роль є фіксацією визначеного положення, що займає той або інший індивід у системі міжособистісних відносин. У психології виокремлюють формальні, внутрішньогрупові, міжособистісні й індивідуальні ролі. Формальна роль – це поведінка, що будується відповідно до засвоєних очікувань з боку оточення, пов'язаних з виконанням тієї чи іншої соціальної функції (продавець, покупець, учень, педагог, підлеглий, керівник і т.д.). Внутрішньогрупова роль – це поведінка, що вимагає урахування очікувань, запропонованих учасниками групи на основі сформованих взаємовідносин. Міжособистісні ролі – це поведінка, яка передбачає урахування очікувань, запропонованих іншою людиною на основі сформованих відносин.

В психологічній літературі підкреслюється роль комунікативної компетентності у ефективності спілкування.

Комунікативна компетентність визначається як відповідне прагматичне використання соціальних знань і навичок в спілкуванні. Характеристиками комунікативної компетентності є, по-перше, відповідність поведінки контексту відношень, в якій вона виявляється. Первинний контекст здебільше пов'язано зі спілкуванням з присутніми людьми і виявляється в ефекті „парної розмови, парної ідентичності, який виникає на основі вибору у розмові „ми – теми”, згадування „наших” занять і маніфестації явно загальних установок.

По-друге, комунікативна компетентність означає, що знання правил спілкування і адаптаційні навички і гнучкість у втіленні цього знання є необхідними для досягнення ефективних відносин. По-третє, комунікативна компетентність визначається тим, що вона пов'язана з відносинами, а не з індивідами. Тобто ми говоримо про компетентні відносини і соціально умілих індивідів. Комунікативна компетентність – це здатність зберігати стосунки з бажаною визначеністю, тобто здатність уникати у стосунках ям і капканів і виправляти порушення, коли тактика уникання не спрацьовує.

Комунікативна компетентність, на думку М.Обозова[7], може бути визначеною в двох аспектах: як орієнтованість особистості в різних ситуаціях спілкування, що базується на знаннях і чуттєвому досвіді, і як здатність ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми завдяки розумінню себе та інших в умовах постійної зміни психічних станів, міжособистісних стосунків і соціальної ситуації. Комунікативну компетентність не можна вважати константною

особистісною характеристикою і уявляти її як замкнений індивідуальний досвід. Комунікативна компетентність змінюється в залежності від засвоєння особистістю культури суспільства, а також від розвитку і зміни самого суспільства.

Комунікативна компетентність – це система внутрішніх ресурсів ефективної взаємодії: позицій спілкування, ролей, стереотипів, установок, знань, умінь, навичок. Ефективне спілкування завжди передбачає спонтанний і творчий процес, тому ефективне спілкування – це спілкування, що розвиває. Крім особистісних особливостей до комунікативної компетентності входять особливості пізнавальних процесів й емоційної сфери. В цілому комунікативна компетентність пов'язана з адекватним використанням усієї палітри можливостей. Аналіз поняття комунікативної компетентності дозволяє виявити проблеми обґрунтування критеріїв ефективного спілкування і адекватної відповідності форм спілкування і ситуації спілкування.

Комунікативна діяльність працівників міліції – це складна, багатопланова діяльність щодо встановлення та розвитку контактів із представниками різних вікових, професійних, культурних, етнічних груп, а також з особами, психічний стан яких непередбачуваний (потерпілі, підозрювані, свідки), що відбувається за несприятливих умов та обставин, породжена виконанням службового обов'язку в боротьбі зі злочинністю, захисту від протиправних посягань на життя та здоров'я, прав та свобод громадян, державного устрою та громадського порядку; містить обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття та розуміння іншої людини.

У науковому контексті поєднання термінів «комунікативна компетентність» вперше було використано в руслі соціальної психології (від лат. *Competens* - «здатний») - здатність встановлювати і підтримувати ефективні контакти з іншими людьми за наявності внутрішніх ресурсів (знань і умінь). У тлумачних словниках (С. І. Ожегов, Т. Ф. Єфремова та ін) поняття «компетентність» як самостійна семантична мовна одиниця трактується найчастіше в значенні «рівень володіння певною областю знань» або «знання і досвід в тій чи іншій області» («Новий ілюстрований енциклопедичний словник» під редакцією В. І. Бородуліна, А. П. Горкіна та ін.) Сутність поняття «комунікація» визначають психологічні словники (А. В. Петровський, М. Г. Ярошевський, Р. С. Немов, В. А. Міжеріков) в значенні, насамперед, спілкування людей та узагальнення ними знань.

Термін «компетенція» отримав широку сферу застосування і функціонує в семантичному просторі, де немає очевидного розмежування по суті між поняттям «компетенція» і такими поняттями, як «компетентність», «кваліфікація», «профготовність», «знання, уміння, навички» (Г. В. Колшанській, Н. М. Кадулін, С. В. Кульневич, С. Н. Кучер, О. Є. Лебедев, Л. В. Черепанова, Н. А. Чуракова та ін.)

Отримані у подальшому емпіричні матеріали, що будуть ілюструвати змістовні особливості формування комунікативної компетентності майбутніх курсантів на різних етапах навчання у вузі, будуть здатні виступити порівняльним матеріалом для проведення подібних вимірів. Прикладні аспекти дослідження можуть бути використані в організаційній, профорієнтаційній та корекційній роботі з курсантами. Зібрані в рамках дослідження теоретичні та, у подальшому, емпіричні матеріали можуть використовуватися при професійній підготовці.

Використана література: 1. Петровская Л.А. Компетентность в общении. М.: Изд-во МГУ, 1989.- 216с. 2. Бодалева А.А. Психологическое общение. М.: Изд-во "Институт практической психологии", Воронеж: Н.П.О, "Модек", 1996.- 256с.

Bibliography (transliterated): 1. Petrovskaja L.A. Kompetentnost' v obwenii. M.: Izd-vo MGU, 1989.- 216s. 2. Bodaleva A.A. Psihologicheskoe obwienie. M.: Izd-vo "Institut prakticheskoy psihologii", Voronezh: N.P.O, "Modek", 1996.- 256s.

Степанова И.В.

КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ КУРСАНТОВ ВНЗ МВС УКРАИНЫ.

В данной статье речь идет об изучении теоретических подходов к такому понятию как «коммуникативная компетентность». Приведен анализ литературы, сравнение понятий, поставлена цель дальнейшего эмперического изучения комунникативной компетентности курсантов ВНЗ МВС Украины.

Степанова I.B.

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КУРСАНТІВ ВНЗ МВС УКРАЇНИ.

У даній статті мова йде про вивчення теоретичних підходів до такого поняття як «комунікативна компетентність». Наведено аналіз літератури, порівняння понять, поставлена мета подальшого емпіричних вивчення комунікативної компетентності курсантів ВНЗ МВС України.

Stepanova I.

COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS.

This article focuses on the studing of theoretical approaches to the concept of "communicative competence". It analyzes the literature, compares the concepts, points the aims for the further empirical study of communicative competence of students.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2012